

МАТВЕЕВСКОЕ ПОСЕЛЕНИЕ ИНГУЛЬСКОЙ КАТАКОМБНОЙ КУЛЬТУРЫ НА ЮЖНОМ БУГЕ

Миколаїв: Видавництво Ірина Гудим, 2002, 206 с.

Повноцінне уявлення про будь-яку археологічну культуру можливе лише за умов наявності матеріалів побутових і поховальних пам'яток. Під час вивчення степових культур доби бронзи завжди домінували останні, тому введення в науковий обіг нових серій побутових комплексів даного періоду викликає значний інтерес у науковців.

Вивчення поселень на Південному Бугу Василь Іванович Нікітін розпочав ще у 80-ті рр. минулого століття й продовжував (з перервами) майже 30 років. За цей час учений дослідив значну кількість різномасштабних пам'яток, серед яких найбільш значущим є поселення Матвіївка I. Матеріали перших публікацій побутових пам'яток Південного Побужжя, насамперед Матвіївського поселення, відображені в працях українських та закордонних археологів (Pustovalov S., 1994. *Economy and Social Organization of Northern Pontic Steppe — Forest-Steppe Pastoral Populations: 2750 — 2000 BC (Catacomb Culture)*. *Baltic-Pontic Studies*, 2, 86-134; Kaiser E., 2003. *Studien zur Katakombengrabkultur zwischen Dnepr und Prut*. *Archeologie in Eurasien*, 14; Пустовалов С. Ж., 2005. Соціальний лад катакомбного суспільства Північного Причорномор'я. Київ: Шлях). Проте до сьогодні інформації про цю унікальну пам'ятку було вкрай недостатньо, а такі об'єкти, як тимчасові стійбища-літвівки, пов'язані з поселенням Матвіївка I, майже зовсім не були висвітлені в археологічній літературі.

Попри те, ця пам'ятка вперше в науці доволі широко й детально висвітлює той господар-

ський аспект життя катакомбного населення, який раніше був відомий лише у вигляді дискретних проявів у контексті поховальних комплексів Інгульської катакомбної культури. Це не дозволяло отримати узагальнену й повну інформацію про різноманітні напрямки життєдіяльності катакомбного населення даної території.

Монографія В. І. Нікітіна складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків (загалом 132 с., із них — 85 рис.) і трьох додатків. Така структура дозволила авторові не тільки оприлюднити плани поселень, фотографії й рисунки артефактів, до яких раніше не мало доступу широке коло археологів, але й заповнити лакуну у вивченні господарської діяльності племен Інгульської катакомбної культури. Кожний розділ монографії присвячений різноманітним аспектам, що дозволяють в цілому реконструювати спосіб життя та господарство населення, яке залишило поселення Матвіївка I, і співвідносні з ним літвівки.

Автор проаналізував топографію поселень і стійбищ-літвівок, топографію, планування та стратиграфію поселення Матвіївка I, присвятив спеціальні розділи кам'яним і крем'яним знаряддям праці, знаряддям праці з кістки та інших матеріалів, керамічному комплексу поселення. У висновковій частині праці дослідник проаналізував окремі риси господарства поселення, а також стійбищ-літвівок Матвіївка II та Матвіївка III.

В. І. Нікітін не тільки опублікував і детально описав матеріали багаторічних розкопок, але й дійшов цікавих новаторських висновків. Так, розглядаючи архітектуру поселення, він зазначив, що тут можна говорити про стійкість, однорідність і консерватизм форм будівель, однотипність прийомів їх спорудження, перевірених досвідом і традиціями поколінь мешканців причорноморських степів, у яких яскравими представниками скотарського населення до недавнього часу виступали чабани з тисячолітніми звичаями.

* ІВАНОВА Світлана Володимирівна — доктор історичних наук, провідний науковий співробітник відділу археології Криму та Північно-Західного Причорномор'я, Інститут археології НАН України, ORCID: 0000-0002-3318-8244

ТОЩЕВ Геннадій Миколайович — завідувач археологічної лабораторії Запорізького національного університету, ORCID: 0000-0001-6712-2828

Василий Иванович Никитин

Подлинный коллекционер. В 1988 г. окончил факультет журналистики МГУ. Импульс археологии, ученик выдающегося доколоссала и краеведа Ф. Т. Каминского. Вышел в отставку из академии, работавшим на территории Одесской, Николаевской и Херсонской областей.

С 1964 по 1988 год работал в Николаевском краеведческом музее, имея возможность изучать этнографию. С 1972 г. получил официальное образование от колледжа культуры Института археологии академии наук Украины на основании диплома и расказа. Им был расказан и исследован ряд курганов области в Нижнем Подунавье и Голубице, а также поселения эпохи ранней бронзы у с. Матвеевка и несколько стайбачьих лагерей в Нижнем Подунавье и Плавнице.

С 1989 по 1993 годы — заведующий кабинетом этнографии, раскопками, реставрацией, мастерской республиканской лаборатории охраны историко-культурных памятников археологии, истории и культуры.

Преподавал на кафедре истории факультета политических наук Тамбовской государственной гуманитарной академии им. П. Яковлева.

С 1994 года — преподавал историю искусства в Николаевской (бывшей школе № 58). Участник научных и краеведческих конференций в 80-90 гг. XX века. Им опубликовано более 5 книг и около сотни научных статей по вопросам археологии и краеведения.

МАТВЕЕВСКОЕ ПОСЕЛЕНИЕ ИНГУЛЬСКОЙ КАТАКОМБНОЙ КУЛЬТУРЫ НА ЮЖНОМ БУГЕ

В. И. Никитин

МАТВЕЕВСКОЕ ПОСЕЛЕНИЕ ИНГУЛЬСКОЙ КАТАКОМБНОЙ КУЛЬТУРЫ НА ЮЖНОМ БУГЕ

У монографії представлено частину колекції кам'яних і крем'яно-кварцитових знарядь, що походять із Матвіївського поселення, досліджену технологічно-трасологічним методом. Ця категорія артефактів дозволяє переосмислити стійкі стереотипи про функції окремих знарядь та проаналізувати інструментарій, яким користувалися жителі Матвіївки.

На думку автора, провідною галуззю господарства населення було скотарство. Та, незважаючи на напівкочовий спосіб життя мешканців (сезонно-відгонний тип скотарства), поселення Матвіївка I було базовим, і тому, напевно, можна говорити про часткову осілість населення Інгульської катакомбної культури. У цьому плані важливою видається наведена в монографії фізико-географічна характеристика регіону.

У висновках до монографії на основі даних пам'яток досліджуваної мікрозони В. І. Нікітін зробив спробу реконструювати картину відносин населення різних археологічних культур доби бронзи, насамперед Інгульської катакомбної та Бабинської культур. На думку автора, тиск носіїв Бабинської культури був таким стрімким, що деякі «інгульці» не змогли навіть завершити свої поховальні обряди.

Ми вважаємо, що ситуація могла бути складнішою, ніж припущене витіснення ямного населення катакомбним, а останніх — бабинським. Наукові праці двох останніх десятиліть дають доволі неоднозначну інтерпретацію інтеркультурних взаємозв'язків у регіонах на захід від Дніпра, що відображено в різноманітних концепціях дослідників даної проблематики.

Антропологічний та остеологічний матеріал, результати радіовуглецевого аналізу, наведені в додатках до монографії, на нашу думку, є важливими для реконструкції аспектів господарського життя й елементів світосприйняття населення; вони дають змогу уточнити хронологічну позицію виразної та унікальної пам'ятки — поселення Матвіївка I в рамках доби бронзи.

Як це буває під час оприлюднення та інтерпретації великого за обсягом матеріалу, дослідники подекуди припускаються помилок. Так, зокрема, автор рецензованої монографії застосував карти місцезнаходження лише трьох пам'яток. Гадаємо, що для кращого розуміння археологічної ситуації в цілому доцільно було надати варіант повної карти регіону з усіма поселеннями й літівками. Однак це зауваження жодною мірою не применшує наукового значення монографії

В. І. Нікітіна «Матвеевское поселение ингульской катакомбной культуры на Южном Буге» і значущості наведених у ній результатів багаторічних археологічних розкопок.

У цілому представлене комплексне дослідження є актуальним і корисним для археоло-

гів, істориків, студентів та викладачів вищих навчальних закладів, оскільки висвітлює мало-відомі аспекти історії доби бронзи України.

Дякуємо В. І. Нікітіну за професіоналізм, наполегливість і — в позитивному значенні — фанатизм на ниві української археології.